

Axel Hou: "Om Radering"

Artiklen er gengivet i afskrift fra 1931-bogen om Hans Nikolaj Hansens grafik

I en gammel Skitsebog fra Hans Nikolaj Hansens tidligste Pariserophold (1878-79) findes blandt en Del Kostumetegninger, Studier til hans første Historiemalerier, Huskesedler, Aftaler med Venner samt Kaféregnskaber fra Paris o. s. v. en hel Opskrift paa Radereværktøj, som han havde i Sinde at anskaffe sig, Naale, en Schaber, Polerstaal, Roulet, Vuggestaal og Gravstik samt Krumpasser, Dorn, Hammer og Ambolt. Opskriften slutter med enkelte Vink angaaende Fremgangsmaaden ved Radering i Kobber. Det ser ud, som om Hans Nikolaj Hansen - formodentlig siddende paa en af Boulevardernes Fortovskafeer - har nedskrevet det Hele i sin Skitsebog under eller efter en Samtale med en anden Kunstner, som gav sig af med at radere. Dagen derpaa kan han ikke rigtig huske alt, hvad han har faaet at vide, og saa noterer han i Bogen de Spørgsmaal, som han vil gøre Kammeraten næste Gang, han træffer ham. Der staar bl.a.: »Dækfernis, hvor faar man den, eller hvoraf bestaar den?« »Hvad bruger man Kridtet til?« Saa følger en gængs, gammel-dags Opskrift paa Indholdet af den Fernis eller Dækgrund, som Pladen skal overtrækkes med, og derefter »Asphaltlak = Dækfernis«.

Det er antagelig en ældre Kunstner, der har givet ham disse Opskrifter og Anvisninger, en Del af det ser nemlig meget forsigtigt og gammeldags ud. Man kan ogsaa roligt gaa ud fra, at den omtalte Anvisning paa Fremgangsmaaden kun har været en foreløbig Hjælp for Hans Nikolaj Hansen til at komme i Gang.

Da han selv tog fat paa Værktøjet, lærte han sig hurtigt at staa paa egne Ben. Den spejlblanke og fejlfri Kobberplade søgte han hurtigst muligt, med alle til hans Raadighed staaende Midler, at bearbejde med Streger og mere eller mindre grovkornet Tone, som ætsedes kraftigt ind; derpaa masede han rundt med kold Naal og med sin store Roulet. Kort sagt, han brugte alle de eksisterende Hjælpemidler, og hvad der ikke eksisterede, fandt han selv paa i Øjeblikkets Hede. Og denne Kampens Hede har paa den fornøjeligste Maade sat Mærker i hans Kobberplader. Naar han saa havde taget nogle Aftryk af Pladen og rigtig moret sig med at trykke den paa forskellig Maade, kom hans Fantasi yderligere i Bevægelse, han opdagede, at den eller den Forandring i Billedet kunde være værd at prøve - og han gav sig til at forandre, skrabe ud, skrabe tilbunds i de fordybede Streger med Skraberens, slibe og polere, dække med ny Dækgrund og radere paa ny. Han skyede ingen Vanskeligheder. Man kan vist godt sige, jo flere Vanskeligheder desto morsommere. De fire nævnte Redskaber, Krumpasser, Dorn, Hammer og Ambolt, viser ogsaa, at Hans Nikolaj Hansen allerede fra første Færd har været fortrolig med Tanken om muligvis at komme til at foretage dybtgaaende Ændringer i sine Raderinger. Det har ganske været hans Natur imod at tænke sig Radering som blot nøjagtig reproducerende Kunst. Han har allerede den Gang følt, at han vilde være frit skabende Kunstner paa selve Kobberpladen.

For dem, der ønsker bedre at forstaa Raderingens Ejendommeligheder i Modsætning til de andre grafiske Kunstarter og om muligt at kunne skelne mellem de forskellige Arter af Kobbertryk, vil det være godt at have noget Kendskab til, hvorledes en Radering bliver til, og jeg skal derfor give en kort Fremstilling deraf.

Radering og Aquatinta saavel som Sortekunst og Kobberstik er Aftryk af en Kobberplade, der bearbejdes saaledes, at det, der skal være sort, bliver fordybet i Kobberet. Ved Radering og Aquatinta frembringes de fordybede Streger, Prikker og Toner ved Ætsning. I Kobberstikket graveres de ned i Kobberet med en Gravstik, og i Sortekunst ved Hjælp af et saakaldet Vuggestaal, der bearbejder hele Pladen paa Kryds og tværs med fine Ridser saaledes, at et Aftryk af denne vilde være fuldstændig sort over det Hele. De Partier i Sortekunstabilledet, som skulle være mindre sorte eller lysere Toner, behandles derefter med Skraberens og Polerstaalet.

Trykningen af disse fire forskellige Arter af Kobbertryksbilleder foregaar hovedsagelig paa samme Maade. Med en Valse eller Tampon indsværtes hele den svagt opvarmede Plade med Trykfarve. Naar man derpaa med en Gazeklud aftørre Farven, fjærnes

denne kun fra Overfladen, medens den bliver siddende i alle Fordybningerne. En ringe Del af Farven efterlader dog Kluden, jævnt fordelt over hele Overfladen, tilstrækkeligt til at danne en Tone i Aftrykket (Kludetone), men ønsker man et renvisket Tryk, hvor Aftrykket skal staa skarpt mod det hvide Papir, saa renviskes Pladen med Haanden, særlig med Tommelfinger-ballen, som er indgnedet med Kridt. Efter at Pladen saaledes er behandlet, er den færdig til Trykning, som foregaar i en Kobbertrykkerpresse, der er bygget efter et helt andet Princip end Bogtrykkerpressen. Kobberpladen lægges paa en massiv Staalplade, der sidder mellem to tykke Staalvalser. Ovenpaa Kobberpladen lægges det i Vand gennemfugtede Papir og derover et Par Lag Filt. Ved Omdrejning af en af Valserne glider Staalpladen, med alt hvad der ligger derpaa, ind imellem de sammenpressede Valser, og ved det stærke Tryk presses det fugtige og bløde Papir ned i Kobberpladens Fordybninger og modtager Farven, som sidder nede i alle Streger og Prikker, ja, selv i de allerfineste Ridser. Papiret med Aftrykket løftes forsigtigt fra Pladen og lægges til Tørring. Pladen opvarmes og dækkes paa ny med Farve, som afgnides, og hele Behandlingen gentages for hvert Aftryk. Naar Kunstneren selv tager Aftrykket og selv behandler sin raderede Plade med Tryksværten, saa kan han ved en fastere eller lettere Afgnidning med Kludene og Tommelfingerballen frembringe lysere eller mørkere Toner, hvor han ønsker det, han kan med Pensel, Stub eller med Finger-spidsen tegne, male, smøre paa og krads op og derved skabe nye Virkninger i Aftrykket. Ja, selv af en helt blank eller kun med enkelte Omridslinier ætset Plade kan han paa denne Maade frembringe Aftryk med fuld malerisk Virkning fra det højeste Lys til det dybeste Mørke, men det er klart, at man ved denne Metode ikke kan tage to ganske ens Tryk - Resultatet bliver i dette Tilfælde Monotypi. Den stadige Afgnidning vil naturligvis slide paa Pladen, alle fine og svagtætsede Streger og navnlig lyse Aquatintoner slides hurtigt ud, og Trykkene bliver lysere og lysere. I vor Tid bliver derfor Pladen oftest forstaalet, naar der skal trykkes et større Oplag.

Betrager man et Kobbertryk, vil man næsten altid se en tydelig Trykrand i Papiret, et noget fordybet, skarpt Mærke af Pladens Yderkanter. Hvis det er en Radering eller et Kobberstik, vil man tillige ved at se Billedet med en Lup, medens Lysstraalerne falder paa skraa hen over Papiret, opdage, at Stregerne er ophøjede, svarende til de fordybede Streger i Kobberet. (Ved Træsnit, trykt med Haanden eller i Bogtrykkerpresse, og ved andre Billeder, der trykkes paa lignende Maade, fremtræder de sorte Streger snarere en lille Smule fordybede i Papiret). Aquatintabilledet kan have nogen Lighed med en Tuschtegning. Ser man dette ved Hjælp af en Lup, viser de forskellige Toner sig fint kornede, enten lyse Prikker paa mørkere Bund eller mørke Prikker paa lys Bund. Sortekunstabilledet minder noget om en Sortkridtstegning. Set i Luppen viser der sig et Virvar af afbrudte, mere eller mindre punkterede, bløde Streger i alle mulige Retninger.

Raderingen har antagelig faaet sit Navn deraf, at der er noget, som raderes bort. Pladen dækkes med en meget tynd Hinde af Dækgrund (i Reglen en Blanding af Asphalt og Vox), som ikke kan opløses i eller paavirkes af den Ætsevædske, der senere skal æde sig ind i Kobberet. Ofte bruger man at sværte den grunderede Plade over en sodende Flamme. Man tegner nu i denne Dækgrund med en Naal, Staalpen eller anden tilspidset Metalgenstand, som derved bortraderer Dækgrunden, saa det blanke Kobber kommer tilsyne som lyse Streger. Saaledes forberedes Pladen til Stregætsning. Lægger man et Stykke groft Smergel-lærred eller Sandpapir over Grunden med Sandet nedad og gnider med et Penselskaft eller lignende paa Papirets Bagside, saa trykkes derved Sandkornene ned i Grunden og gennemhuller den, saa at den ses som oversaaet med lysende Smaaprikker. Saaledes kan Pladen paa en nem Maade forberedes til en Toneætsning, et Slags Sandpapiraquatinta. Toneætsning kan dog forberedes paa mange andre Maader. Meget brugt er Støvtonebehandlingen, som især anvendes til Billeder i ren Aquatintamanér. Den for alt Fedtstof rensede Plade bliver i en særlig indrettet Støvkasse dækket med et ganske tyndt Lag Harpixstøv. Naar Pladen dernæst opvarmes til en vis Temperatur, vil hver lille Støvpartikel smelte og gro fast til Pladen, som saaledes bliver ganske ensartet oversaaet med Tusinder af umaadelig smaa bitte Harpixklatter, udenom hvilke Ætsevædsken senere kan virke. Alt det, som i *Aquatintabilledet* skal være helt hvidt, dækkes med en Pensel, dypet i flydende Dækgrund (Asphalt-opløsning).

Mange Malerraderere har frembragt deres Raderinger ved straks, uden noget tegnet

Forarbejde, at radere med Naalen i Dækgrunden, de fleste Koldnaalsraderinger er og saa rene Improvisationer, ridset direkte ned i den blanke Plade med den skarpe Naal eller en Diamantspids. Men gælder det om at overføre en Tegnings Omridslinier paa Dækgrunden, har man forskellige Maader at gøre det paa. I Hans Nikolaj Hansens Skitsebog staar: »Copien eller Skitsen, man vil gøre, udføres i Blyant. Papiret fugtes og lægges med Tegnesiden paa den sværtede Plade, som saa føres igennem Pressen, og Tegningen staar saa paa Pladen i en Sølvtone.« Man kan ogsaa bruge Gelatinepapir, som lægges over Tegningen, og med skarp Naal indridser man i Gelatinen de Konturer, man ønsker overført. Den fremkomne Grat i Gelatinen skræbes af, og man indgnider de indridsede Streger med et eller andet tørt Farvepulver, f. Eks. Cinnober, det Hele afgnides omhyggeligt med Tommelfingerballen, saa at Farven kun sidder nede i Ridserne, og lægges Gelatinepapiret nu med Farven nedad paa den sværtede Plade, og gnider man med Fingeren derpaa eller lader Pladen under svagt Tryk gaa gennem Pressen, saa afsættes Cinnoberen paa Dækgrunden, og Tegningen staar med lyse, røde Streger skarpt paa den sorte Grund.

Men al denne Kalkering kan kun betragtes som en Hjælp for at faa Tegningen i sine Hovedtræk bragt paa Plads. Det vil dog ofte være nødvendigt stadig at have Tegningen for Øje, medens man raderer, og da Raderingen paa Pladen hyppigt skal være omvendt, for at Aftrykket kan blive retvendt, saa maa man under Arbejdet se sin Tegning i et lille Spejl.

Ætsningen foregaar ved, at man lægger den tilberedte Plade i en flad Skaal med Ætsevædske. Man kan bruge Salpetersyre (Skedevand), helst fortyndet, eller en Opløsning af Jærnchlorid. Salpetersyren har den uheldige Egenskab, at den under Ætsningen bruser op og udvikler giftige Luftarter. Ætsning med Jærnchlorid foregaar mere farefrit. Ætsningens Dybde afhænger dels af Vædskens Styrke og dens Temperatur, dels af Tiden. Jo længere Tid Vædsken virker, desto dybere æder den sig ned i Kobberet, og Stregerne bliver samtidig noget tykkere. Jo dybere, der ætzes, desto mørkere vil Aftrykket blive. Tiden, der medgaar til Ætsningen, kan variere fra Sekunder til Timer. I Hans Nikolaj Hansens omtalte Skitsebog staar der bl. a.: »Ofte er Ætsningen færdig efter en halv Time - stundom først efter fem-sex Timer, ja tolv.« Men naar man f. Eks. arbejder med Støvtonætsning til gennemførte Aquatintbilleder, saa regner man oftest med Sekunder og Minutter. Ætsningen foretages gerne i flere Omgange. Naar man i første Omgang har ætset saa lang Tid, som de lyseste Partier behøver, tages Pladen op og afskylles straks. Naar Pladen er tør, dækkes med flydende Dækgrund alle de Steder, som ikke maa være dybere. Saa ætser man videre i anden Omgang, afskyller igen, dækker paa ny og saa fremdeles, indtil de mørkeste Partier er tilstrækkelig dybe. Dækgrunden fjernes med Terpentin eller Petroleum, og saa kan man tage Prøvetryk. Hvis dette ikke er tilfredsstillende, maa man ofte paa ny paaføre Dækgrund og radere videre eller præparere til Toneætsning. Men naar man til Slut ikke vil ætse mere, kan man dog paa mange forskellige Maader arbejde videre direkte i Kobberet, forandre, svække eller forstærke Virkningen. Med Skraberens (en træægget, skarpsleben Klinge) kan man skrabe et Lag af paa enkelte Partier, saa at Stregerne derved bliver mindre dybe. Med Gravstikken kan enkelte Streger graves dybere eller helt nye tilføjes. Ligesaa kan man med kold Naal (en tyk, stærk Naal med kort, skarp Spids) gennemarbejde Billedet, og endelig er der Rouletten (en lille Staalcylinder, hvis krumme Flade er omtrent som en Fils Overflade), der, naar den rulles hen over Pladen med stærkere eller svagere Tryk, giver denne en prikket eller kornet Overflade. Alt dette Værktøj kan frembringe forskellige Virkninger efter den Maade, hvorpaa det anvendes, enkeltvis eller i Forening. Kold Naal (kaldes ogsaa tør eller skarp Naal) danner Grat, det vil sige, idet den trænger ned i Kobberet, pløjer den en lille Kobbervold op paa begge Sider af Stregen. Ligesaa fremkommer der Grat med Rouletten. Naar Pladen indsværtes og renviskes, vil der altid paa Siderne af Graten sidde en Del Farve, som umuligt kan viskes bort hverken med Kluden eller med Tommelballen. Denne Farve viser sig i Aftrykket som en bred, sort, fløjlsblød Streg eller Tone. Graten er let at fjerne med Skraberens, dersom Stregen ønskes fin og skarp, men en stor Del af Charmen ved Koldnaalsraderinger beror netop paa den rigtige Benyttelse af Graten's Virkninger. Men Graten slides hurtigt bort under Trykningen, derfor anses dens Tilstedeværelse i Aftryk fra uforstaaet Plade som et ubedrageligt Tegn paa, at det er et af de første Tryk. Lad mig endnu

nævne Radering i *Vernis mou*, som i den senere Tid bruges af flere Kunst-ner. Pladen grunderes med en Dækgrund, som, foruden de sædvanlige Stoffer, indeholder lidt Faa-retælle, hvorved den bliver blød. Lægger man tyndt Tegnepapir paa den grunderede Plade og tegner derpaa med en Blyant, vil Papiret lige under Blyantstregene klæbe fast i den bløde Grund. Naar Papiret løftes op, følger den fastklæbede Dækgrund med, og Kobberet er blottet overalt, hvor Blyanten har trykket Papiret ned. Selve Papi-rets ru, ofte noget sribede Overflade sætter ogsaa sine Mærker i Stregene, og ved sva-gere eller stærkere Ætsning kan opnaas Virkninger saaledes, at Aftrykket minder noget om blød Blyants- eller Sortkridtstegning.

Skal der foretages Forandringer i den ætsede Plade, skal et enkelt Parti fjernes og er-stattes med noget andet, saa sker Fjærnelsen simpelthen ved at afskrabe et saa tykt Lag Kobber, at man kommer tilbunds i Stregene. Har Ætsningen været meget dyb, skal der altsaa ogsaa skrubes dybt, og den derved fremkomne Fordybning maa helst bringes i Plan med det øvrige. Med Krumpasseren kan man finde det tilsva-rende Sted paa Pladens Bagside og indkredse det med Passerspidsen. Lægges nu Pladen, med Bagsiden opad, paa en plan Ambolt, saa kan man ved smaa, raske Slag med Hammer og Dorn bringe det Hele i Plan. Ved Slibning og med Polerstaal repare-res Skaden, og saa kan man grundere og radere den nye Del sammen med de gamle Omgivelser.

Ja, der kunde være sagt meget mere om Radereteknik, dersom dette skulde gælde for en Brugsanvisning eller Vejledning for vordende Malerraderere, men det var jo slet ikke Hensigten. Lad os hellere vende tilbage til Hans Nikolaj Hansen og se paa hans Me-sterraderinger. En stor Del af disse Raderinger er gengivet i denne Bog. Det er ad foto-grafisk Vej udførte Ætsninger, Reproduktioner til Bogtryk, saa gode, som de kan gø-res i vor Tid og trykt i de fineste Bogtrykkerpresser. Bortset fra, at de fleste nødvendig-vis fremtræder i en anden Størrelse end Originalerne, giver de et ret godt Begreb om Raderingernes Mangfoldighed i Komposition, Billedvirkning og Tonestyrke. Men sam-menligner man dem med selve Raderingerne, er Forskellen dog straks iøjnefaldende. Ved at se paa Reproduktionerne gennem Lup, opdager man den ensartede, maskin-mæssige Behandling af Billedfladen, fremkommet ved Fotografering gennem Net, hvor-imod man ikke kan se de ejendommelige og forskelligartede Enkeltheder, som frembrin-ger Virkningerne. Men se saa paa samme Maade paa selve Raderingen, se der, hvor forskelligartet Behandlingen er; man ser tydeligt, at Kunstnerens Haand har arbejdet, og man kan skelne mellem de forskellige Arter Værktøj, han har anvendt, man glæder sig ved at se, at den eller den Virkning er opnaaet med ren Streg, fin eller grovkornet To-ne eller ved Overgang fra den ene til den anden Metode o. s. v.

I Bogens Fortegnelse er der ved hvert enkelt Opus angivet, om det er Streg- eller Aqua-tintaætsning, Roulet, kold Naal eller Vuggestaal, og tillige gjort Rede for Forskellen i de Tilstande, hvori Raderingen forekommer. Hans Nikolaj Hansen har jo meget ofte, efter at der var trykt et vist Antal Exemplarer af en Plade, foretaget gennemgribende Foran-dringer i Raderingen, ja undertiden saaledes, at der fremkommer et helt nyt Billedmo-tiv, som kun har enkelte Dele fælles med Aftryk af Pladens tidligere Tilstande.

Se f. Eks. Opus 39, »Jægeren ved Stranden«, der i første Tilstand har en Færgepige og to staaende Jægere. Senere fjærnes Færgepigen, og de to Jægere bliver til en sid-dende Jæger, som i sidste Tilstand ender med at sidde i et Hedelandskab med Skit-sebogen i Haanden.

Eller Opus 118, »Selvportræt med Frise«. Hvid Vest, senere dækket af Jakken, oprinde-lig aaben Haand, senere lukket. Først ingen Hovedbedækning, senere Kasket, sluttelig Kasketten fjærnet o. s. v. - Opus 89, »Huset i Skipperalléen«, er ogsaa et talende Exempel paa Hans Nikolaj Hansens Lyst til at lave et helt nyt Billede ud af en færdig Radering. I de første 7 Tilstande forestiller det en November Aften, Muren og Træet ændres stærkt, senere kommer der en lys Kvindeskikkelse til, og gennem 6 forskellige Tilstande, hvori den lyse Kvinde bliver mørk og sluttelig ledsages af en Puddelhund, kendes Raderingen under Navnet »den luk-kede Dør« eller »Midnat«.

Lad mig endvidere gennemgaa et Par Exempler, som ret tydeligt viser Hans Nikolaj Hansens Teknik. Opus 119, »Kresten Max Gersdorff«, 1ste Tilstand er en dybt ætset Radering med Streg og en ret fintprikket Tone, rimeligvis frembragt ved at trykke Smer-

gellærred ned i Dækgrunden. Den hvide Hest har en ensartet lys, fin Tone. Solstrejffet paa Hestens Hoved, Bringe og Forben samt paa den store, lyse Sky midt i Luften, maa være frembragt ved at dække disse Partier med flydende Dækgrund, førend Ætsningen foretoges. Stregerne i Luften gennemgaaende vandrette. I 2den Tilstand er der yderligere ætset Sandpapirsaquatinta over Dele af Landskabet, Hesten, Mandens Skjortærmmer og navnlig Luften, selv den lyse Sky er dækket med mere Tone. I 3die Tilstand er Luften og Dele af Landskabet helt gennemarbejdet med skraa eller næsten lodrette Streglag, og den lyse Sky er ved Skrabning gjort større. Hesten og Manden mere udarbejdet med kraftig Stregætsning. Enkelte Steder paa Hestens Bringe ser man tydeligt, at der er brugt kold Naal. Af den morsomme Radering, Opus 116, »Grevinden og Kammerherren«, oprindelig Stregætsning og kold Naal, findes der Tryk af 1ste Tilstand, som er behandlet med megen Kludetone for at forhøje Virkningen. Senere blev Grevindens Hoved delvis skrabet ud, Øjne, Næse og Mund ændret, tildels med Roulet, og hele Busten tonet, saa Kjolen synes lysere. Den turbanagtige Hoved-bedækning fjernes og erstattes af en Slags Haarpynt med en opstaaende hvid Fjer. Samtidig blev Kammerherren og Frederik VII gjort meget mørke og Baggrunden næsten sort ved Hjælp af Aquatinta og megen Roulet, saa at Kjolen og Viften træder lyst frem i Billedet. Opus 132 »Bernt«, en læsende ung Mand. 1ste Tilstand en let Stregætsning. I 2den Tilstand er der en ætset Tone enkelte Steder over og under Bogen, over Haanden og under Albuen, den er ikke gjort med Sandpapir, men med en lille Roulet, som med raske Tag har tegnet brede Siksakstreger i Dækgrunden, og derpaa Ætsning. 3die Tilstand har foruden disse Rouletætsninger en Roulettone paa Jakkeopslag og Skulder, som ikke er ætset i, men gjort direkte i Kobberet paa sædvanlig Maner. I 4de Tilstand er Hovedet noget gennemarbejdet med kold Naal, og Dragten, Stolearmen og en Del af Baggrunden forsynet med Stregskravering og lidt Roulet. I nogle af Trykkene er der anvendt megen Kludetone. Opus 134 »Liselotte som Dionysos«. I 1ste Tilstand er der Stregætsning, svag Aquatintatone i Hovedet, Roulet i Haaret, Halsen og Vinglasset, Munden noget aaben, ingen Baggrund. 2den Tilstand har noget kold Naal i Læberne, Fingrene og Glassets Fod, dels med, dels uden Grat. 3die Tilstand har skraveret Luft og en mørk Landskabssilhuet over Glasset og bag Hovedet, Vedbendkransen mere udarbejdet, alt med Stregætsning, Munden skrabet ud og ændret til lukket Mund, ligesaa ved Udskrabning forandret Dele af Næsen, Kinderne og Hagen. Endvidere er der paa Brystet noget Sandpapirstone samt en Del svungne, ensløbende Streger, rimeligvis frembragt ved at skure med groft Sandpapir hen over den paa ny grunderede Plade og derpaa svagt ætset. Trykt med noget Kludetone.

Ved saaledes at gennemgaa Hans Nikolaj Hansens Raderinger høster man idelig, foruden at glæde sig over de mange, dejlige, humørfyldte Improvisationer og de fine og poetiske Stemninger, som han har givet os i sort og hvidt, baade Gavn og Glæde ved at lægge Mærke til, hvorledes han har benyttet de tekniske Midler og givet sine Raderinger netop den Behandling, som passer bedst for hvert enkelt Motiv. Der er mellem rene Stregætsninger andre, som paa en eller anden Maade er tonede, næsten indtil ren Aquatinta, og enkelte Sortekunstblade. Men i mangfoldige af hans stærkt gennemarbejdede Plader er alle tekniske Kunstgreb benyttede og saaledes indfiltret i hinanden, at det er meget vanskeligt at udrede Fremgangsmaaden.